

Rigor mortis

Részlet a Keserű víz című készülő regényből

Amikor annyi hiábavaló, hízelkedő könyörgés, sőt időnként a fenyegetőzésig el-mérgesedő követelőzés és *ultima ratió*ként bevetett kíméletlen zsarolás után mégiscsak kötélnek állt, vagy pontosabb volna, ha azt a szót használnánk itt, hogy *megettört*, végül egyetlen feltételt szabott csupán.

Egészen pontosan rögzíthető az a pillanat.

Kint ült a teraszon, a fásultan sárgás, ősz végi napfényben, amely úgy csöpögött le a fákról, mintha éppen most oldaná ki belőlük a nyár színeit, hogy aztán tócsává gyűljön alattuk, amibe a levelek megfakulva, színükvesztetten és immár szárazra pöndörödve hullanak majd alá kivétel nélkül mind, közben ujjai közt ideges mozdulatokkal füstszűrő nélküli cigarettát sodorgatott, mint aki pontosan tudja, hogy többé sohasem gyűjthet rá, de a mozdulatra még mindig szüksége van az előtte álló nap túléléséhez. Annyit mondott csak a hosszú hallgatástól elrekedt, a körülményekhez képest közönyösnek szánt hangon, amiből azonban mégis kiérződött az elfogódott izgatottságnak egy bizonyos finomra hangolt tónusa – mert mi tudtuk, hogy valójában mégiscsak erre a pillanatra várt –, ahhoz az egyhez azért ragaszkodna, hogy a végéről kezdhesse.

Az az igazság ugyanis, hogy a legvégén tényleg ott volt maga is, és a saját szemével látott mindent. Ezzel az időszakkal kapcsolatban tud tehát csak garanciát vállalni. Az összes többiről értelemszerűen valóban csak, ahogy fogalmazott, „szép szomorú hallomásokból” lehet tudomása, így aztán a továbbiakkal kapcsolatban nem tehet felelős kijelentéseket, és egyetlen kimondott szó, sőt egyetlen kiejtett hang hitelességét sem garantálhatja. Mert kénytelen belátni, hogy bizony az emlékezete megcsalta az utóbbi időben jó néhány alkalommal még őt is, és olyasmiket vélt valóságnak, amikről később mások elbeszéléseiből világosan kiderült, hogy biztosan nem úgy zajlottak le, ahogyan azt felidézte, és olyasmikről feledkezett meg, amik viszont egészen más megvilágításba helyezhették volna az eseményeket.

Azt hozzáfűzte azért, még mielőtt bármi visszavonhatatlan is történt volna, hogy vegyük tudomásul, attól, hogy enged ennek a kiszámított tudatossággal adagolt, kitaró erőszaknak – mert mi másnak is tekinthetné, hogy hónapok óta a nyakára járunk –, egyáltalán nem biztos benne még most sem, hogy helyes, amit tesz, és hogy tényleg eljött-e az ideje annak, hogy megszólaljon. Nem arról van szó, mintha bármiféle morális fenntartásai is lennének a dologgal kapcsolatban, mert úgy látja, hogy mindaz, amire készül, minden szigorú etikai megfontolás mércéjét kiállja, bár azt belátja, hogy a mások életével való sáfárkodás egyéb esetekben akár súlyos erkölcsi aggályokat is fölvetethetne. (Mert mi másnak is ne-

vezethné mindazt, amire kényszerítjük, ha nem egykor volt életek aprópénzre váltásának, ha tetszik, felelőtlen elkótyavetyélésének.) Legfeljebb azon morfondírozhatna mindennemű kielégítő válasz reménye nélkül a végtelenségig, hogy ugyan ki hatalmazta fel mások élete felett rendelkezni, vagy egyenesen ítéletet mondani.

És még csak azt sem állíthatná, hogy a feladat elől menekült eddig, hiszen valójában – mert ezt azért kénytelen volt belátni és elfogadni, sőt be is vallotta előttünk, hogy együttműködésre való hajlandóságának tanújelét adja – erre készült az elejétől fogva. Inkább csak annak a rettenete tartotta vissza mind ez idáig, hogy talán mégsem lesz képes elég pontosan és szabatosan megfogalmazni mindazt, amire emlékezni szeretne. Hogy már az első kiejtett és esetlegesen hamisan csengő szó is ahelyett, hogy abban segítené, hogy minden apró emlékfoszlány a helyére kerüljön végre, a hallgatás katatóniájába dermeszti őt magát, a felejtés martalékvá téve pedig mindazt, ami egykor tényleg megtörtént, vagy legalábbis amit más körülmények között képes lett volna felidézni. Másfelől viszont attól is retteg, hogy úgy jár, „mint Lót asszonya, aki meglátta, amit nem szabad”, és olyan emlékek kerülhetnek a felszínre, amelyek átírják mindazt, amit magában dédelgetett róla és árnyalatokban gazdag, de baljós árnyaktól mentes kapcsolatukról. Számunkra ebből a körmönfont szabadkozásból annyi vált nyilvánvalóvá, hogy attól a csalódástól fél leginkább, amit magának okozhat, ha elvéti már most az elején mindazt, amiről azt gondolja, hogy egykor volt, vagy legalábbis lehetett volna. De igazából ekkor még nem értettük, hogy honnan ered bénítóan fojtogató szorongásának valódi forrása. Azt hittük, egyszerűen csak féltékeny irigységgel őrizgeti a történeteit, hogy még csak véletlenül se sajátíthassa ki őket senki.

Mindeddig a kezében sodorgatott cigarettára meredt, amelyből már-már az összes dohány kipergett a lába elé a földre, néhány szemcse a nadrágjára hullott, amit egyetlen bosszús mozdulattal szintén a földre söpört, és fölemelve a fejét, láthatólag a tekintetünket kereste. Főleg azért kell különösen körültekintően eljárnia, folytatta most már egyenesen a szemünkbe nézve, mintegy kifürkészendő esetleges rejtett szándékainkat, mert ugyan igaz, hogy „nem a saját történetét” fogja elmondani, hiszen neki magának nem is nagyon van története, éppen elég feladat volt ennek a terhét cipelnie, mások múltját őrizgetnie féltő gonddal mind ez idáig, mégis – mivel most már késő volna saját után néznie – úgy kell mások történeteire emlékeznie mint a sajátjaira, mert valójában ezekből lett ő is. „Idegen emlékek testetlen, szavak nélküli árnyaként” élt mind ez idáig, ami csak az emlékezés során ölthet alakot. Szóval meg kell értenünk, hogy ha belekezd, akkor nem hibázhat, mert akkor belőle sem marad semmi, amire még egyáltalán érdemes volna időt pazarolni.

Muszáj itt megjegyeznünk, hogy nem egészen értjük magunk sem, mire is gondolhatott, amikor a saját történet hiányát panaszolta, egyébként minden különösebb keserűség nélkül a hangjában, mert valójában elképzelhetetlennek tartjuk, hogy valakinek ne legyen külön bejáratú, így vagy úgy, de mégiscsak elmesélhető múltja. Nem tudni persze, mert sohasem tartotta szükségesnek kifejtteni, hogy végső soron mit ért *saját történet* alatt, hacsak nem valami eposzi nagyságrendű kalandorozatra, heroikus tette, esetleg valamiféle történelemformáló

eseményben való részvételre gondolt, ami ebben a formában azért magunk közt szólva mégiscsak megmosolyogatóan szánalmasnak tűnhet.

Ugyanakkor azzal mégiscsak kezdenie kellett valamit, hogy ő volt az első, és mindeddig egyetlen halottja.

Már ha bárki is elmondhatja magáról egyáltalán, hogy saját halottja van – tehetnénk hozzá rögtön kételkedve –, és magától értődő természetességgel bejelentheti a nyilvánvalóan jogosulatlan igényét egy másik ember halálának birtokba vételére, hogy aztán mindenestül kisajátítva, következmények nélkül élőködhessen rajta. Talán éppen ezért szükséges itt óvatosabbnak lennünk, és inkább úgy fogalmaznunk, hogy ő lehetett az első ember, akit valóban látott meghalni.

Hiába is igyekeznénk, akkor sem írhatnánk le másként és pontosabban mi sem, mint ahogyan ő látni vélte, „ahogy a szeméből fokozatosan hunyt ki az amúgy is bizonytalan tétovasággal derengő fény”, amely gyengén pulzálva hol felerősödött, hol elhalványult – mint később kiderült számára is – a haldoklás fízológiájának, azaz a vér egyenetlen és elégtelen oxigénfelvételének hatására kialakuló *hypoxiának* a törvényszerűsége szerint. Eleinte kissé ugyan csalódottak voltunk, hogy csak közhelyekkel képes elmondani mindazt, ami történt – őszintén szólva többet vártunk tőle, legalább itt az elején –, de aztán rájöttünk, hogy a halál banalitása nem is nagyon igényel, és nem is nagyon tűr egyebet, így aztán jobb híján mi is kénytelenek vagyunk az ő szavait használni: „mintha egy láthatatlan kéz lekapcsolta volna benne az életet”. Még a bakelit diszkrét kattánását is hallani vélte. A legfurcsább az volt azonban, hogy mégse egyszerre lett minden valaha látott színt, alakot magába nyelő sötétség a beszűkülő pupillákban, hanem fokról-fokra. „Hirtelenjében ahhoz tudnám csak hasonlítani – mondta, mintha éppen akkor jutott volna eszébe, pedig pontosan tudtuk, hogy hosszú ideje alakíthatta már magában ezt a mondatot –, ahogyan egy színházi nézőtér sötétül el fokozatosan a több tucatnyi izzószál lassú kihűlésének következtében.”

Úgy fogalmazott, még ha a hosszas csiszolgatás miatt túlságosan metaforikusra sikerültek is szavai, jöllehet valami nagyon is kézenfekvőre, tovább már nem bontható valóságra szeretne volna fölhívni a figyelmünket, hogy „a létezés vakfoltjainak egyike” volt ez is, amik után egy ideje, úgy látszik, szinte eszelős és persze önfelszámoló igyekezettel kutatott. Minden látszólagos fellengzőssége ellenére csak az foglalkoztatta az utóbbi időben, hogyan tisztíthatna vissza mindent a maga dísztelenül elemi egyszerűségére.

Úgy próbáltuk utólag értelmezni, amit ezekkel a „vakfoltokkal” akart mondani, mintha azokról a kivételes, szinte a megvilágosodásra emlékeztető, autonóm pillanatokról beszélne, amikor az ember minden óhatatlanul is ráarakódó, zavaró és felesleg tényezőtlől – amit persze mind közönségesen nyüzsgő életnek hívunk magunk között – megszabadulva legalább egy pillanat erejéig képes önmagát olyanak látni, amilyen, vagyis jobb híján kissé zavaros szavaival élve: „a vákuumnyi tér és a végtelenségig lelassuló idő senkiföldjén találja magát, ahonnan rálátni az élet és halál között meghúzódó, csábítóan vonzó, mégis lakhatatlanul kietlen tisztásokra”.

Egy idő után, bár pontosabban nem tudta meghatározni, hogy percek, másodpercek, esetleg a másodperc töredéke alatt történt-e meg mindez – „mert akkor és ott mintha az idő helyét tökéletesen kitöltötte volna az alig enyhülő szenvedés” –,

egyszer csak a szeme, az akkorra már megtört fényű, vakotás tükörré homályosult szeme, csupán a kíváncsi pillantását verte vissza, amikor fölébe hajolva bele-nézett. Kicsit el is szégyellte magát amiatt, amit látott benne, a miatt a kutakodó, és akárhogy is szépítgetnék a dolgot, a helyzethez mégiscsak méltatlan, legalábbis semmiképpen sem odaillő, mohón fürkésző kíváncsiság miatt. Mintha csak az érdekelte volna mindennél jobban, hogy tetten érhető-e ennyire közelről, a szó szerint karnyújtásnyira lévő halál, hogy rajta lehet-e kapni valami alig ész-revehető mismásoláson, ravasz trükközésen, vagy fogalmazhatunk úgy is, hogy valami jelentéktelennek tűnő hibán, aminek leleplezésével azonban egyszeriben visszafordítható lenne a látszólag egy irányba tartó folyamat.

Mi tagadás, MacDougall doktor feszült arckifejezése körvonalazódott előtte, ahogyan fegyelmezetten a mérleg fölé hajol, a tudományos megfigyelő józan arroganciájával lesve a pillanatot, amikor a mutató elmozdul végre. Talán azért odáig ekkor még elméletben sem merészkedett, hogy elébe menjen a vég siettetésének. Apró izomrángásokban megnyilvánuló türelmetlenséggel, de fegyelmezetten maga-ra erőltetett önuralommal várakozott. Úgy tudni, később kutyákon is elvégezte a méréseket, és akkor már maga is tevőlegesen közreműködött a pusztulás folyamata-nak felgyorsításában, de végül kénytelen-kelletlen arra jutott, hogy – mivel a mű-szereit elég érzékenynek találta, a választott módszertannal kapcsolatban sem volt-k kételyei – az állatoknak valóban nincsen lelkük. Legalábbis szignifikáns eltérések a kiinduló és a végállapot között nem voltak kimutathatók. A részvétlen tekintetének kitett, leszíjazott és a legkülönbélebb gázok, nedvek felfogására szolgáló eszközökkel becsövezett, mindenfajta érzékelőkkel bedrótozott emberi testek látványa azért mégiscsak beleégett az ő retinájába is.

Pontosan 21,26 gramm, ennyit sikerült végül mérnie, háromnegyed unciányi halhatatlanságot tudott csak kimutatni.

Ráadásul ebbe a kíváncsiságba valami szemérmetlen – ki kell mondanunk egyenesen, bár ő ezt így sohasem ismerte volna el –, valójában csak a *kukkolás* izgalma-hoz hasonlítható érzés is vegyült, legalábbis olyasféle izgatottság kerítette hatalmába, mint amikor a lelepleződés veszélye nélkül beleshet kivilágított szobák mélyére, szemmel végigtapogatva idegen életek eddig szemérmes titok-ként takargatott, most pedig védtelenné vált meztelenségét.

Az biztos, hogy kényelmetlen és hirtelenjében megmagyarázhatatlan szé-gyenérzet töltötte el akkor, még óvatosan, a fejét alig mozdítva, körül is nézett, hogy nem vette-e észre rajta valaki, mert még az is meglehet, hogy elpirult. Furcsa módon, félt tőle, hogy valaki leleplezi, hogy rájönnek a többiek, valójában semmi keresnivalója sincs ott. Tudta jól, a helyzet természetéből adódóan szomorúságot kellene éreznie, a majdhogynem a massachusettsi doktoréra emlékeztető részvétlen és tolatkvoan mohó kíváncsiság helyett. A legnagyobb megdöbbenés-re mégis kénytelen volt tudomásul venni, hogy nem érez semmit a gyász vigasz-talanságából, legalábbis ahhoz foghatót nem, mint amire számított, vagy elvárható lett volna, talán mert valódi veszteségérzete sem volt, tehetjük hozzá rögtön mi magunk is, hanem inkább valamiféle fölszabadító megkönnyebbülés árasztotta el minden porcikáját. Nem öröm lehetett ez persze, azt azért tényleg nem mernénk állítani magunk sem, de mégis valami a továbbiakban már rákérdezhetlen megnyugvás, mert valahogy rendjén valónak találta mindazt, aminek ta-

núja volt, mi több, a józan világosságnak olyan érzése kerítette hatalmába, amely csak abból a bizonyosságból fakadhatott, hogy így van rendjén minden: a halál a lehető legjobb dolog, ami mostanra már történehetett vele.

Nem is mert sokáig a többiek szemébe nézni, nehogy felfedezzék benne ezt a részvétlennek, sőt talán – még ezt is megengedi – „kívülről szemlélve rideg közönynek ható” belenyugvást. Szerencsére azonban amúgy sem nagyon néztek egymásra az asztal körül ülők. Főleg a férfiak kerülték szemérmes igyekezettel, hogy a gyengeségnek bármiféle jelét is felfedezzék a másikon. (A nők most nem számítottak, rájuk végképp nem figyelt oda senki, hiszen igazából nekik aztán végképp semmi közük nem volt az egészhez. Nem is ültek az asztal mellé, amennyire erre vissza tud emlékezni, mintha ezzel is jelezni akarták volna, hogy elfogadják kívülállásukat.) Talán jobban rettegték attól, hogy gyengének látják egymást, mint hogy ők maguk jelét adják, az amúgy ott és akkor teljességgel jogos, érzelmeiknek, mert akárhogyan is, mégiscsak „az anyjuk haláltusáját nézték végig”.

Őszintén szólva mindenki kínosan feszengett, ki a visszafojtott sírás, ki pedig egyszerűen a helyzet abszurd tarthatatlansága miatt: nem nagyon tudták ugyanis, hogy mi ilyenkor a teendő. Egy ideje már nem ült oda mellé senki, pedig előtte fölváltva fogták a kezét, néhányan szégyenlős mozdulatokkal – amikor úgy hitték, nem látja más – még meg is simogatták, amit valószínűleg előtte soha életükben nem engedtek meg maguknak, mert az efféle gyöngéd érintés nem számított az érzelm kifejezés elfogadott módjának, és különben is kerülték az olyan helyzeteket, amelyekben ki kellett volna mutatni az érzelmeiket a zabolázhatatlan dühön kívül. Most zavart udvariatlansággal vagy éppenséggel túlzásba vitt tapintattal a hátukat fordították feléje, ami végső soron mégiscsak úgy hatott, mintha magára hagyták volna haldoklásában, és tudomásul vették volna, hogy nincs már dolguk vele. Mintha csak annak az ideje jött volna el, hogy riadtan közelebb húzódjanak a másikhoz az élet melege után sóvárogva, még azt is kockáztatva, hogy esetleg áthágják azt a láthatatlan, mégis pontosan számon tartott határt, ami a felnőtt férfitesteket távol tartja egymástól. Mégsem tudtak tőle szabadulni, azt suttogták egymás között kérdő tanácstalansággal, vajon miből fogják felismerni, hogy tényleg halott-e. Arra kellett rádöbenniük, hogy fogalmuk sincs róla, milyen látható és beazonosítható jelei vannak az *exitus* közvetlen beálltának, mert igazából egyikük sem tudta, hogyan is néz ki a szemük láttára bekövetkező halál. (Persze tükröt tarthattak volna az orra alá, hogy bepárássodik-e, de mégiscsak durva tapintatlanságnak hatott volna, ha még életben van.)

Legfeljebb csak támadt egy nem tudni, honnan fakadó, kényelmetlen érzésük, hogy egyszeriben annyira idegenné vált az a mostanra már érzékelhetően lakatlanul heverő, fehér lepedővel letakart magányos test, amelyben már minden biztonnal megkezdődhetnek a bomlás alapvető biokémiai folyamatai, mintha „elhagyták volna mindenek”. Egyszerre vált ismeretlenné mindannyiuk szemében, és egyben érinthetetlenül önmagává, akihez végre senkinek sem lehet többé semmi köze.

Aztán az vetett véget ennek a tehetetlen és szinte komikus tanácstalanságnak, hogy miután sárga gumikesztyűt húzott, ami már önmagában is a későbbi mozdulatainak rettenetét vetítette előre, az egyik fia, „könnytől maszatos arccal, ami-

lyen utoljára csak valamely gyerekkori esett sérelme idején lehetett”, kifeszette szájából a műfogsorát.

Azóta sem érti, mi szükség volt erre a tisztátalan mozdulatra.

Arra gondolunk, talán félték, hogy amint elernyednek az állkapcsot feszítő izmok, kifordulhat a helyéről a lazán illeszkedő fogsor, lenyelheti és elzáródhat tőle a légcsőve, vagy éppen a *rigor mortisszal* beálló szájzár ereje összeroppanthatja az idegen anyagot, és az éles szilánkok felsérthetik a szájpadlását, ínyét, bár könnyen belátható, hogy ennek az elővigyázatosságnak igazán nem sok értelme volt ekkorra már. (De talán egyszerűen csak úgy tudták valahonnan, hogy ez a szokásos eljárás ilyenkor.) Az csak tovább fokozta a helyzet groteszk abszurditását, hogy még csak meg sem moccant, miközben finoman szólva is illetlenül a szájában matatott egy idegen kéz, és egyáltalán nem tiltakozott a nyilvánvalóan durva, szinte szeméremsértő erőszak ellen.

Aztán kendővel felkötötték az állát, az arcára pedig, mintegy az egész procedúra lezárásaként, ráhúzták az eddig csak a testét fedő, áttetsző műszálas lepedőt, ami kényelmetlen és kíméletlen makacssággal emlékeztetett arra, hogy végleg elhibbant valami a világ eddig magától értetődő rendjében. Ugyanis, akárhogy is nézzük, olyan embernek, aki csupán alszik, nem szokás letakarni az arcát, mondjuk, mert a szájüregbe, az orrlyukakba betüremkedő idegen szövet miatt esetleg nem kapna rendesen levegőt, vagy éppenséggel a kényelmetlenül ráterülő műszálas anyag egyszerűen csak irritálná az érzékeny arcbőrt. Mostanra a még néhány perce is határozottan tapintható jelenléte helyett csak „mázsás, önmagába roskadó súlya” maradt ott velük, amihez tényleg nem volt köze már egyiküknek sem, és ennek tudomásulvétele elviselhetetlen tehertételt jelentett mindannyiuk számára.

Nem tudtak ezzel az új helyzettel kezdeni semmit, jobb híján virrasztottak hát hajnalig.

Jócskán benne jártak az éjszakában, feszült csönd támadt odakint is, mintha a külső világ sem akarná tudomásul venni a hiányát, még a kutyák sem ugattak, és bár várniuk nem volt már mire, mégsem mozdult senki, mert ugyan valóban nem volt mit tenni, de valamilyen belső kényszernek engedelmeskedve maradni voltak kénytelenek mégis. Mintha szavak nélkül is megegyeztek volna abban, hogy a napfelkeltét mindenképpen kívárlják, mintha csak attól válna visszavonhatatlanná, ami megtörtént, ha a nap első sugarai hiába is tapogatják végig a szobát, nem találják többé az élők között. Talán még az a kétségbeesett és nyilvánvalóan esztelen remény is megfordult a fejükben, ha kellő és állhatatos kitarással várakoznak, és minél távolabbra halasztják az orvos értesítésének elkerülhetetlen időpontját és vele a részvétlenül szakszerű és megfellebbezhetetlen ítéletét, addig még bármi megtörténhet.

Pedig nagyjából mindannyiuknak, akik ott voltak a szobában, tisztában kellett lenniük azzal a ténnyel, hogy akkorra már tényleg nem maradt egyetlen érintetlen, épnek mondható hely sem a testén. Sem kívül, sem belül. Négyzetcentiméterről négyzetcentiméterre, ha tetszik, sejtről sejtre, tehát csak apránként ugyan, de tökéletesen és visszavonhatatlanul birtokba vették többnyire matató, kutakodó vagy éppen erőszakosan a húsába markoló férfikezek. Most is jobb híján csak azok a saját tehetetlen gyászukba sűpedt férfiak maradtak mellette, akiket felne-

velt, és akiktől nem nagyon volt mit várnia, mert az érintésnek az ő és a fiai teste között csak egy irányban lehetett jogosultsága, és már annak is réges-régen lejárt az ideje. Pedig mindig is azt szerette volna, ha – mert tudta, előbb-utóbb eljön az is, hogy mások segítségére szorul – ismerősen gyengéd tapintású női kezek érintenék, és bár sohasem merete kimondani, mert tisztában volt vele, hogy az örülettel határos vágy ez, és azt nem viselte volna el, ha bolondnak nézik, de mégis azt akarta mindennél jobban, és szinte fizikai fájdalmat érzett a betölthetetlen hiányuk miatt, hogy az annyira korán és értelmetlenül elhalt lányai mossák majd le aprólékos gonddal, időről időre langyos vízbe mártott szivacsokkal.

Mikor rákérdeztünk – mert éreztük, hogy el akarja mismásolni ezt a dolgot, és úgy akar átsiklani felette, mintha erre feleslegesnek tartana a továbbiakban több szót fecsérelni, már ami az említett lányokat illeti –, hogy legalább azt mondja meg, hogy hívták őket, mert látszólag még hiányukban is fontos szereplői ennek a történetnek, zavartan megrázta a fejét, és látszott rajta, hogy tényleg szégyelli magát, amiért nem tud válaszolni a kérdésünkre.

Pontosabban azzal védekezett, hogy előtte sohasem említette a nevüket, pedig azt be kell ismernie, hogy sokszor beszélt róluk. Úgy lebegnek ezek a lányok a családi emlékezet tudattalanjában, mondta, olyan elmosódó, mégis nyomasztóan kísértő árnyakként, mint a „megkereszteletlenek lelkei a pokol tornácán”, arra várva, hogy valaki fölvigye őket oda, ahová igazán valók. És ráadásul még ő sem képes megszabadítani őket, hiszen valójában nem tud róluk szinte semmit, pedig éppen erre a – és ez egyre nyilvánvalóbbá vált számára – lehetetlen feladatra vállalkozott.

Ezek után napokig nem sikerült elérnünk, vagy letagadtatta magát, vagy csak egyszerűen nem engedett be bennünket, pedig tudtuk, hogy otthon van. Azzal indokolta később hisztérikusnak tűnő viselkedését, hogy úgy érezte, kudarcot vallott már most itt a legelején, és egyáltalán nem lett volna szabad engednie az erőszaknak, és belevágnia ebbe az egészbe, mert bekövetkezett az, amitől a legjobban félt, pedig még alig történt valami. Úgy kellett volna hagynia a dolgokat önmagukba omolva, „formátlanul gomolygó ködképekként”, amik még bármilyen alakot ölthetnek. Vagy egyszerűen csak a kíméletlen, de – most éppen úgy látja – jótékony felejtésre bízni az egészszet, a helyett a görcsös akarás helyett, hogy nyelvet adjon annak, ami természetéből következően ellenáll neki, és a nyelvtelenség homályába vágyik vissza.

Azzal folytatta – kissé talán eltúlozva a helyzet súlyosságát, mint aki ezen gondolkodott mindvégig, míg előlünk és egyben az egyszer már elvállalt feladat elől bujkált –, nem lehet véletlen, hogy „Mnémoszüné és Léthe forrásai egy helyről fakadnak”, így mind az emlékezés, mind a felejtés vizéből innia kell annak, aki szóba akar állni akár élőkkal, akár holtakkal. Mert talán az lehet a legkülönfélébb istenek törvénye, hogy véletlenül se pillantsunk hátra, akármit is hallunk a hátunk mögül, vagy akármennyire is vágyunk látni a múlt alvilágából felhozott emlékeit. „Lót asszonyának és a szerelmét eltékozló Orfeusznek a története legalábbis óvatosságra kellene, hogy intsen mindannyiunkat – nézett ránk révült tekintettel, amiből látszott, hogy egészen másutt járnak a gondolatai –, mert sem az urallhatatlan kíváncsiság, sem pedig a türelmetlen vágy nem vezethet semmi jóra, akárhogyan is erőlködünk.”

Miután valami kisebb zaj, talán egy apró madár, szemmel szinte kivehetetlen szárnyrebbenése hirtelen kizökkentette ebből az indokolatlan révedezésből, durván kiabálni kezdett velünk, hogy hagyjuk őt békén, és felejtjük el egyszer s mindenkorra, amit idáig összehordott, mert olyan határokat lépett át már eddig is, és olyan idegen múltakba kényszerült miattunk alámerülni, ahol semmi keresnivalója, és lám-lám, csak sikerült rászabadítania a világra név nélküli, ismeretlen árnyakat, hogy bosszút álljanak a nyugalomukat megzavarókon. Ilyesmiket mondott szinte lázas önkívületnek ható egzaltáltsággal, ami azért mégiscsak túlzásnak hatott annak a ténynek a tudatában, hogy csupán két névre nem sikerült visszaemlékeznie.

Aztán olyan váratlanul higgadt le, mint amilyen hirtelen veszítette el az önuralmát, és olyan nyugalommal folytatta, mintha mi sem történt volna.

Az is meglehet, töprengett el, hogy egyszerűen ez lett a története, és talán nem követ el túl nagy hibát, fejtegette most már józan megfontoltsággal, ha annak alapján beszéli el az életét, hogy miként sajátították ki, „miként gyalázták idegen anyaggá, toldozott-foldozott hússá és sokszor lecserélt, így egyre idegebbé híguló vérré” azt, aminek egykor képzelte magát, és vele együtt azt is, amivé lehetett volna.

Azt fogja elmondani tehát, hogy miként használódott végül el, míg semmi sem maradt belőle, amire sajátjaként gondolhatott. Talán még abban is van valami igazság, hogy amikor már semmiféle titok sem maradt a teste egyetlen rejtett hajlatában sem, amit még szemérmes és féltő gonddal őrizgethetett volna mint a saját létezésének tárgyi bizonyítékát, várva egy talán soha el nem következő alkalmas pillanatra, hogy valóban megmutathassa magát, hogy föltárhassa, *mi* is ő valójában, ez a semmi mással nem helyettesíthető, semmivel össze nem keverhető, lélegző, lüktető, romlásnak kitett test, akkor érett meg igazán a halálra. Hiszen csak a saját test képes formát adni annak, amiről egyáltalán nevet kaphat. Láttuk, mondta, hogy azoknak az emlékezet tornácán rekedt lelkeknek még csak szavakból formált arcuk sincsen, legfeljebb reményük lehet.

Ha csak abba gondolunk bele egy pillanatig is, hogy már nem volt többé miért takargatnia magát, megértjük, hogy miért nem akart tovább alkudozni a halállal. Egyszerűen nem volt miért maradnia többé. Hiszen mostanra már arra a szégyenérzetre sem emlékezhetett, amikor először kellett fölfednie meztelenségét idegen tekintetek előtt.

Vizslató pillantásoknak kitéve, magatehetetlenül feküdt, ágyát idegen férfiak állták körül, mindannyian fehér köpenybe öltözve, hogy jelezzék, „nem nélkül valók itt most valahányan, mint valamiféle fertőtlenítő szagú, minden részvét nélküli angyalok”. De ő akkor is érezte azt az elemi szégyent, amit minden tárgyasító tekintetük ellenére észre kellett venniük a jelenlévőknek is, mert semmi nem indokolhatta teljesen, és semmi nem tehetette meg nem történetté póreségéből adódó kiszolgáltatottságát. Nem is volt képes másra figyelni, csak lehunyta a szemét: „szemérme utolsó némaságával takarózott”.

Akkoriban műtötték ki az egyik veséjét a doktorok.

A zárójelentés szerint a negyvenes évei közepén járhatott ekkor, utána már a hátralevő majd ugyanennyi év alatt, rövid, szinte említésre sem méltó időszakokat kivéve, sohasem nyerte vissza az egészségét. Később szinte már-már derűs

közönnyel fogadta, ha kioperáltak belőle ezt-azt, amit még éppen nélkülözni tudott, míg végül a fél mellét is levágták, amelyre aztán már végképp semmi szüksége sem volt. Sem örömet nem szerezhetett vele, sem gyereket nem szoptathatott.

Annyit tudni erről, hogy valószínűleg – de ebben nem lehetünk egészen biztosak, bár tulajdonképpen nincs is különösebb jelentősége a dolognak – a jobb veséje zsugorodott össze, és állt le lassanként a működése, majd halt el végleg, talán egy majd két évtizeddel korábban az elégtelen táplálkozás következtében legyöngült szervezetét megtámadó kiütéses tífusz szövődményeként. Lehetséges, hogy a háború végén fertőződött meg. Mivel a környéken 1944 decemberétől 1945 márciusáig tartottak a harcok, úgy hiszi, ezt követően, április folyamán ütötte föl a fejét a tífuszjárvány először nyilván a közelben lévő hadifogolytáborban, majd a kivéreztetett civil lakosság körében is.

Az elszenvedett súlyos fertőzés nyomán a vese erei lassan elveszítik rugalmasságukat, majd az ennek következményeként elkerülhetetlenül bekövetkező infarktus miatt – amely a Brill–Zinsser-kór következtében évekkel a lezajlott akut tífusz után is kialakulhat – a vese vérellátása teljesen megszűnik, és ezt követően az élő szövetek elhalásával már csak gennyes gócként, egyfajta tályogosodó, idegen anyagként funkcionál, fenyegetve az egész szervezetet fertőzéssel és végül a vérmérgezésből következő pusztulással. A műtétre a hatvanas évek elején, vagy inkább középen kerülhetett sor, amikor a sebészeti eljárások kezdetlegessége, a hiányos kórházi higiénia, a legyöngült immunrendszere miatt még az orvosok sem túl sok esélyt adtak neki a túlélésre. Hetekig volt akkor ágyhoz kötve, ez volt az első igazán hosszú kórházi tartózkodása, amit utána még jó néhány követett.

Ő maga általános legyengülésével magyarázta, hogy elkapta a tífuszt, legalábbis úgy mesélte mindig, hogy szinte semmi élelmük sem maradt a front elvonulása után, az ősz folyamán gyújtott makkból őrölt lisztet, faháncsőrleményt sütöttek a kenyérbe, ezt ették egész télen, hogy a kevés búzaliszt a lehető legtovább kitarsson, tavaszodván pedig főleg csalánlevest főztek, ami legalább némi vitaminpótlást jelentett a szervezetük számára.

A tetvekről egyáltalán nem ejtett szót.

Úgy látszik, hogy talán még így utólag is szégyellte a mosdatlanságnak azt a fokát, amibe hol a szűnni nem akaró bombázások, hol a hódítók mohó türelmetlenségével nők után kutató, kiéhezett szovjet katonák elől föld alatti vermekben való rejtőzködés és a tiszta víz hiánya kényszeríthette őket. Pedig a kiütéses tífusz vírusként és baktériumként is viselkedő kórokozójának (*rickettsia prowazekii*) a hordozója a mindent ellepő ruhatetű volt, ami ellen egyedül a fertőtlenítés és a mosás segített volna. Még azt is valószínűsíthetjük, hogy ez a tetvességgel kapcsolatos makacs hallgatása talán arra a gyerekkori traumára vezethető vissza, amit még felnőtt fejjel, tényleg túl manyi rettenetes megaláztatáson, sem tudott feldolgozni, mert valószínűsíthetően az összes valaha őt ért megszégyenítés őseményeként élte meg, amelynek minden további csupán halvány mása, legfeljebb is földidézése lehetett.

Történt ugyanis, hogy egy hirtelen lecsapó nyári vihar elől menekülve betévedt a szénégetők elmondhatatlanul mocskos, elhagyott kunyhójába, és ott megtetvesedett. Az anyjának nem maradt más választása, mint hogy levágja a féltő és hiú gonddal nevelgetett hajfonatát, amelyre mint kislányos szépségének biztosí-

tékára gondolt mindig is, aztán kopaszra nyírja a koponyáját, és dús haját tetűtől nyüzsgő ruháival együtt elégesse. Az, hogy a fertőtlenítésre szolgáló petróleum és a perzselődő haj émelyítő szagát hetekkel az esemény után is érezte, semmiség volt ahhoz a látványhoz képest, ahogyan a kis máglyán elhamvad mindene, amire egykor büszke lehetett. Onnantól kezdve mindig csúnyának tartotta magát, vagy legalábbis úgy érezte, nincsen rajta semmi, amit bárki is szépnek találhatna.

A tífusz szokásos lefolyásának ismeretében feltételezhetően negyvenfokosnál is magasabb láza lehetett, ami végül szinte minden esetben látomásokkal teli, önkívületi állapothoz vagy eszméletvesztéshez vezet – akkoriban talán még tényleg használták az erre az állapotra vonatkozó *hagymáz* kifejezést is –, majd egész testét, különösen a törzsön, elviselhetetlenül viszkető kiütések lephették el. Nem lehet tudni, hogyan élhette túl azt a kórt, ami tízezzrel szedte akkoriban az áldozatait, talán valahogy hozzájutott a megfelelő antibiotikumhoz, persze, ha már volt ilyen egyáltalán akkoriban, hacsak a hadsereg készletéből nem biztosítottak a kórházak számára éppen a fenyegető és beláthatatlan következményekkel járó járvány megfékezésének érdekében. Őszintén szólva nem tudott erről sem semmi közelebbit mondani. Ahogyan nem sikerült időben összeegyeztetnie a kiállt tífuszfertőzést és második fiának világra jövetelét sem, amiről annyit mi is tudunk, hogy biztosan 1945 nyarára esett.

Mert ezek szerint a számítások szerint terhesen kaphatta el a tífuszt, ami talán megmagyarázná, hogy miért is kezelték antibiotikummal a sok fertőzött közül éppen őt – és akkor a második fia mentette meg az életét még megszületése előtt –, már ha valóban a front elvonulása után közvetlenül betegedett meg, és nem korábban vagy esetleg néhány évvel később, éppen a nehéz szüléstől legyengülő szervezetét támadta meg a kórokozó. Ha tényleg terhes volt, akkor végképp felfoghatatlan, hogyan élhette túl ezt az egészet a magzattal együtt, és akkor valóban csak valamiféle „isteni közbenjárásnak” tulajdoníthatjuk, hogy ezek után maradt ereje megszülni, a saját elbeszélése szerint farfekvéses gyereket, akinek ráadásul az egyik lába ugyan kibukkant, de a másik elakadt a szülőcsatornában, és csak a baba lélekjelenlétének és gyakorlott mozdulatának volt köszönhető, hogy végül mégiscsak épségben a világra jött. Mindezeket megfontolva arra jutott, hogy inkább a szülés után betegedhetett meg az amúgy is kizsigerelt szervezete, és talán amire úgy emlékeznek a családban, hogy gyermekágyi lázba esett a szülést követően, az maga a tífuszfertőzés lehetett.

(De az is meglehet, hogy tévedünk, mert olyan bizonytalan hitelű feltételezések is lábra kaptak azóta, hogy a tífuszfertőzés a harmadik fiának születése után történt, akit éppen emiatt nem is szoptathatott, őt a többi, szintén a cselédsoron lakó gyermekágyas asszony etette, míg az anyja a kórházban volt. Ha ez igaz, akkor minden eddigi magyarázatunk, ami a tetvességre, esetlegesen a háború utáni általános legyengülésre vonatkozik, értelmét vesztené, hiszen ez esetben inkább hastífuszra gyanakodhatunk, amelyet fertőzött vízben, ételben szaporodó *salmonella typhi* nevű baktérium okoz, és akkor mindent újra kellene gondolnunk az elejétől kezdve. Mindezzel együtt is valószínűbbnek tartjuk, hogy a kórházi ápolással járó gyermekágyi láz éppen a harmadik fiának születése utánra tehető, és akkor mégiscsak helytállóak a fenti, kiütéses tífuszra vonatkozó feltételezéseink, ami egyben magyarázatul szolgál veséjének elvesztésére is.)

Annyi biztos csak, hogy akkor a negyedik gyereket hozta erre a számára tökéletesen idegen, ráadásul romokban heverő világra, kettőt közülük már korábban eltemetett, és még csak huszonhat éves sem volt.

A temetés napjának reggelén verőfényes napsütésre ébredtek, ami kitartott egész délelőtt kisebb-nagyobb felhőátvonulásokkal, aztán éppen a sírba tétel pillanatában váratlanul mégis leszakadt az ég. Ahhoz makacsul ragaszkodott, hogy ez úgy szerepeljen az írott változatban szó szerint, hogy „még az ég is megsirat-ta”. Pedig utánajárva az egykori időjárás-jelentéseknek, a kiábrándító valóság az volt, hogy bizony csak a májusban normálisnak mondható eső eredt el azon a délutánon is, mint előtte és utána napokon keresztül szinte óramű pontossággal ebben az időben mindig, bár annyit talán megengedhetünk, hogy kicsit bőségszebben és kitartóbban esett, mint máskor, aminek következtében a kiásott sírgödör félig föltelt vízzel. És bár a sírásók tanácstalanul széttárták a karjukat, mert eszük ágában sem volt belemászni újra a gödörbe, hogy kimerjék belőle az agyagos, iszapos vizet, mondván, hogy ez nincs benne a kialakított árban, különben meg amúgy is mindegy már annak a halottnak, úgymint földet hánynak rá végül, és legfeljebb annyit ígérhetnek, hogy szokottnál gyorsabban lapátolnak majd, a rokonok jogos fölháborodásának engedve mégis kerítették valahonnan egy szivattyút, sőt téglákat is tettek a sír aljára, hogy mégse a sárban kelljen hevernie.

Pedig neki végső soron már tényleg mindegy volt.

Attól a borzongató gondolattól az egész szertartás alatt mégsem tudott szabadulni, hogy a réseken beszivárgó, a temető földjében bomló tetemek ízét kioldó víz feltölti a koporsó sötét üregeit, átítatja a szemfödelet, lassan ellepi a szemgöd-reit, majd befolyik a hullamerevség elmúltával minden bizonnal résnyire elnyíló szájába, végképp és visszavonhatatlanul keserű hallgatásra kárhoztatva őt.